

Het dagelijkse leven in Oostende tijdens de bezetting (1940/44): (21)

21. Oostende en de strategie van de "Kriegsmarine":

... tussen droom en werkelijkheid ?

door Roger JANSOONE

"Nur die *toten Fische* schwimmen *mit dem Strom*" (oud Duits spreekwoord) (1)

"*Über alle sieben Seen* werd' ich mit dir segeln gehen!" (Duits zeemanslied) (2)

"Drang nach Westen" in plaats van "Drang nach Osten" ?

Voor historici is het nog steeds een raadsel waarom Hitler in 1941 Rusland heeft aangevallen. Er was daartoe blijkbaar geen valabele reden. Hij had in juni 1940 de oorlog quasi gewonnen en was in slechts enkele weken de onbetwistbare meester van Europa geworden (als je dat vergelijkt met 1914/18, waar de Duitsers na vier eindeloze jaren nog steeds even ver stonden als bij het begin!). Frankrijk was razendsnel vernederend verslagen in een totale "debacle" en zelfs het trotse Albion bevond zich, ook na "Duinkerke", in een zeer hachelijke situatie, in zoverre dat Churchill de grootste moeite had om zijn ministers ervan te overtuigen de strijd voort te zetten. Iedere andere politicus zou hierna zijn macht hebben *geconsolideerd* en veilig gesteld voor de nabije en zelfs voor een verre toekomst. Bovendien leert ons de geschiedenis (Napoleon!) dat het geen zin heeft om een onmetelijk groot, woest en onherbergzaam land als Rusland aan te vallen. Je loopt er gewoon jezelf te pletter! Thans in zekere zin vergelijkbaar met je zelf in een uitdeinend wespennest te gaan stoppen zoals in Irak of Afghanistan, waarbij het voor een historicus reeds vooraf vaststaat dat dit fataal moet eindigen in een volkomen mislukking. Er zijn nu eenmaal landen en volkeren die je "in hun eigen sop moet laten gaar koken". Maar spijtig genoeg kennen vele toppolitici (en niet alleen in de USA) geen snars meer van geschiedenis! "Auf der einen Seite weht der Mantel der Geschichte, auf der anderen steht der bornierte und starrsinnige Geist der Unvernunft..." (3).

Een *reden* trachten te zoeken voor de inval in Rusland is duidelijk een *rationele* benadering, d.i. ervan uitgaan dat Hitler een politicus was *zoals de meeste andere politici*, dus iemand die op een bepaald ogenblik "eieren voor zijn geld kiest" en er dus niet meer aan denkt nog grote risico's te nemen. Maar dit was hier kennelijk zeker niet het geval. Want we werden hier duidelijk geconfronteerd met een psychopaat, een megalomaan, een *pathologisch* geval, ...doch eigenlijk nog niet duidelijk genoeg, vermits zelfs premier Chamberlain (nochtans een intelligente en bekwame man) helaas al te lang bleef denken dat er met "Herr Hitler" te praten viel, zij het dan wel op een zeer ongemakkelijke manier. Of met andere woorden: het ging hier ten gronde om een *irrationele* kwestie, voer voor psychologen en psychiaters, dus iets waarvoor *geen aanwijsbare reden* moet gezocht worden, heel eenvoudig omdat die er niet is!

Maar we zijn zodanig ertoe geneigd om voor alles een reden te zoeken en te willen vinden, dat (behalve Churchill) iedereen zich in het geval Hitler om de tuin heeft laten leiden, ...niet in het minst ook de Duitsers zelf (wat uiteraard geen excuus is voor het feit dat ze massaal voor die verwaande beunhaas hebben gestemd en hem zelfs tot in de totale ondergang zijn trouw gebleven!). In deze bijdrage - als slot van deze onvermijdelijk maritiem gekleurde vervolgserie - wil ik het nu in het bijzonder hebben over de "Kriegsmarine" en over hun totaal *andere opvatting* aangaande de verder te volgen strategie na de zeer snelle en spectaculaire overwinning in Frankrijk in juni 1940. Ik doe dit niet alleen omdat in de maritieme sector (misschien nogal chauvinistisch) veelal een grote dosis gezond verstand wordt toegedicht aan de zeeman (allicht groter dan bij een landrot), maar vooral ook omdat de Kriegsmarine *door eigen aard en traditie* ertoe geroepen was om een

volslagen *andere visie* te huldigen dan hetgeen de Führer voor ogen had. Zij had immers traditioneel een goed overwogen “*Drang nach Westen*”, totaal tegengesteld aan die noodlottige “*Drang nach Osten*” van Hitler en zijn trawanten. En *indien* die visie de overhand had kunnen krijgen, dan zou de oorlog allicht een *andere* wending hebben genomen ...en zou de landkaart en de politieke toestand van Europa er *nu* waarschijnlijk helemaal anders hebben uitgezien ! Ook *Oostende* zou hierdoor in een totaal andere militaire en politieke context terechtgekomen zijn. Ja, indien ...

“Studie Nordwest : Landung in England”

In 1958 deed een Duitse historicus een toen nogal opzienbarende ontdekking in een militair archief, namelijk een ultra-geheim document van de Kriegsmarine, gedateerd december 1939 en met als titel “Studie NORDWEST : Landung in England”. In die “studie” werden door de generale staf van de Kriegsmarine *toen reeds* de mogelijkheden bestudeerd om een landing te kunnen uitvoeren op de zuidkust van Engeland, met bijzondere aandacht voor hiervoor geschikte stranden, voor specifieke problemen bij een landing en nog voor een reeks andere factoren. Het feit dat die studie in spoedtempo (in slechts twee maanden) was samengesteld, wijst erop dat dit niet zo maar een “studie” was doch kennelijk een “scenario” voor een *vooraf* geplande *en nakende* invasie in Engeland, ...en dat op een tijdstip toen niemand in Duitsland of elders ook maar kon vermoeden dat zich hiervoor slechts enkele maanden later reeds een uitermate geschikte situatie zou voordoen.

Dit strategisch document was ook nog *om een andere reden* opzienarend. Wij geloofden tot dusver allemaal (en de Duitsers wilden dat ook graag geloven ...en geloven dat nog steeds!) dat van de drie Duitse krijgsmachtonderdelen de Kriegsmarine de meest “sympathieke” (of althans de minst onsympathieke) geweest is. Het gaf zowat het gevoel van “wij zeelieden onder elkaar”. Rond die marine hing een nogal dweperige waas van zeemansromantiek en typische zeemansliederen (na de oorlog nog lang bestendigd via zangers als Freddy “Heimweh” Quinn en tevens via de aangrijpende film “Das Boot”) . Vooral ook was de *marine nooit deelgenoot in de “vuile” oorlog van Hitler te land en in de lucht* (de eigen en specifieke duikbootoorlog buiten beschouwing gelaten, want dat is een betwistbare kwestie). Kortom, het ging hier om “gentlemen” met “propere” handen, *ogenshijnlijk* betrokken in een oorlog die zij blijkbaar zelf niet gewenst hadden, want eigenlijk veeleer defensief ingesteld en alzo principieel gekant tegen een aanvalsoorlog in het Westen, en voorts vanzelfsprekend niet geïnteresseerd in een oorlog in Oost-Europa (waar uiteraard geen marine bij te pas zou komen). Een mooi plaatje van “the good German”. *Für die Liebe der Matrosen!*

Maar door die late vondst in een obscuur archief ging dat plaatje plots aan diggelen. Want nu bleek dat die fijne heren van de Kriegsmarine geen haar beter waren dan die oorlogsstokers van de Wehrmacht en van de Luftwaffe. Voor die studie hadden zij trouwens *geen opdracht* gekregen van Hitler (die toen in 1939 totaal andere plannen had). Dit was immers een eigen en exclusief initiatief *van de Kriegsmarine*, meer bepaald van Grootadmiraal Erich Raeder die al in november 1939 de opdracht gaf, *dringend* een voorbereidend haalbaarheidsonderzoek uit te voeren voor een landing op de zuidkust van Engeland. *Indien* de geallieerden onmiddellijk na de oorlog de hand hadden kunnen leggen op deze “studie”, dan had dit in 1946, bij het “war criminals”-proces in Nürnberg, voor een paar strategen van de Kriegsmarine wellicht de galg betekend, omdat toen een *nieuwe rechtsnorm* werd ingevoerd, namelijk het gelijkstellen, aan oorlogsmisdaden, van het plannen en gedetailleerd voorbereiden van een grootschalige *aanvalsoorlog* zonder enige aanwijsbare reden of aanleiding. Dit is dan ook de reden waarom (cfr. mijn desbetreffende studie in het ledenblad van de Federatie der Zeelieden) voor de operatie “Seelöwe” in 1940 nadien niemand het “vaderschap” heeft opgeëist, want dit was toch “al weer zo’n gek idee van die idiote Hitler”, een krankzinnige operatie waarin uiteraard geen enkele van zijn generaals en admiraals ooit heeft geloofd, laat staan zelf zou betrokken geweest zijn ! Nochtans rapporteerde Raeder de bevindingen van deze studie

aan Hitler op 21 mei 1940, dus op een moment waarop de slag om Frankrijk nog in volle hevigheid woedde doch virtueel reeds beslist was in het voordeel van Duitsland. Of met andere woorden : hij was er als de kippen bij om, nog *vooraleer* het doek was gevallen op het Franse krijgstoneel, reeds voor de dag te komen met het volgend "schuifke", namelijk een aanvalsplan tegen Groot-Brittannië via een landing in Engeland, een plan waarin zijn Kriegsmarine kennelijk de hoofdviol zou spelen! "Früh übt sich was ein Meister werden will ..."

Een oude imperialistische visie

Bij nader toezicht blijkt die operatie "Seelöwe" overigens volledig te passen in een vrij oude imperialistische visie van "Drang nach Westen", zoals reeds vastgelegd ten tijde van het Keizerrijk, toen Kaiser Wilhelm II (zelf nogal "sea minded") een voorliefde had voor de marine omdat hij een sterke oorlogsvloot noodzakelijk achtte om zijn koloniale, megalomane en imperialistische plannen te kunnen verwezenlijken, meteen ook als "tegengewicht" tegen de toen nog oppermachtige Royal Navy, met annex "the British Empire", het grootste wereldrijk ooit op aarde. Hij had hierin een voortreffelijke raadsman, namelijk admiraal Alfred von Tirpitz (1849-1930), de oprichter van de Duitse oorlogsmarine op het einde van de 19^e eeuw (en naar wie later de gevreesde slagkruiser "Tirpitz" genoemd werd).

Dit maritiem beleid was dus diep ingeworteld in de "wilhelminische visie" van rond de eeuwwisseling, een visie die toen in de anders nogal rustige *Belle Epoque* af en toe voor enige opschudding zorgde telkens wanneer de *Kaiser* meende even te moeten uitrukken met zijn vervaarlijke pantserschepen, eigenlijk enkel bluf, sabelgekleetter, kanonneerbootdiplomatie en vlaggenvertoon, maar dan toch reeds een somber voorteken van een nakende wereldoorlog. Want al dat protserig "haantjesgedrag" kon wel ooit eens "per ongeluk" ontaarden in een reusachtig conflict, ...wat in 1914 inderdaad ook gebeurd is, een wereldbrand waarbij men zich een eeuw later nog steeds afvraagt "Maar hoe is dat eigenlijk toch mogelijk geweest?". En laten wij hopen dat, in het huidige internationaal spanningsveld, onze eigen kinderen en kleinkinderen zich nooit diezelfde vraag zullen moeten stellen ...

De denkrichting van de Kriegsmarine in de nazi-periode was dan ook duidelijk een *moderne versie* van de denkwereld van admiraal Tirpitz (overleden in 1930, dus nog net vooraleer in de jaren dertig die "revival" concreet vorm zou krijgen). Dit ging zelfs zo ver dat - alhoewel Duitsland sedert 1918 geen koloniën meer had - dit vernieuwd marinebeleid *opnieuw overzeese gebieden* op het oog had, doch niet meer zozeer als "koloniën" (in de zin van wingewesten) maar veeleer als vlootbasis en steunpunt voor een vloot die zou moeten operationeel zijn "über alle sieben Seen", dus vrijwel overal ter wereld! Was dit dan een vorm van maritieme grootheidswaanzin? Voor de Kriegsmarine heel zeker niet, vermits alles erop gericht was om het tot dusver onomstreden monopolie van de Royal Navy nu eindelijk te doorbreken. De slagkruisers die toen in spoedtempo gebouwd werden (Bismarck, Graf von Spee, Tirpitz, e.a.), logen er ook niet om : dit waren erg te duchten vuurspuwende monsters die in de eerste jaren van de oorlog voor Churchill en de Royal Navy bijna een nachtmerrie waren en die dan ook *prioritair* moesten uitgeschakeld worden, zelfs ten koste van zware verliezen binnen de Navy.

In sommige gevallen konden die overzeese gebieden tevens van belang zijn voor het winnen en veilig stellen van *strategische grondstoffen* voor de Duitse oorlogsindustrie. En hier komt ook *Belgisch Kongo* in het vizier. De toevoer, uit Kongo, van strategische grondstoffen naar Groot-Brittannië en naar de USA (de atoombom!) is ongetwijfeld van *doorslaggevend belang* geweest voor het verder verloop van de oorlog (in zekere zin en onbedoeld een late huldeblijk aan het adres van koning Leopold II!). Hadden de Duitsers dat dan ook al op het oog? Waarschijnlijk wel, althans toch de leiding van de Kriegsmarine (die niet enkel en alleen "militair" dacht), maar de hamvraag is "Dacht Hitler eveneens in die richting?". En het antwoord op die vraag was

duidelijk negatief. Anderzijds, niet voor niets was, wat betreft de Belgische regering in Londen, de Minister van Koloniën De Vleeschauwer voor Churchill kennelijk veel belangrijker dan Eerste-Minister Pierlot of zelfs Minister Spaak!

Hitler - hoe eigenmachtig en eigenzinnig ook - belichaamde eigenlijk een *andere* pijler van het "wilhelminische" imperialisme, namelijk de "Drang nach Osten". Als Oostenrijker was hij een echte landrot, met "continentale" neigingen en belangstelling, en uiteraard stond hij in Duitsland daarmee niet alleen. Dit paste zelfs zeer goed in het kraam van de Wehrmacht, de belangrijkste component van het Duitse leger, en in grote mate ook van de Luftwaffe (...die nooit aan een vliegdekschip gedacht heeft). Door dit uit te spelen tegenover de Kriegsmarine, konden zij ieder jaar op de loop gaan met het grootste deel van het defensiebudget. Wanneer Hitler het had over "Drang nach Osten", over "Lebensraum" en "das Vaterland muss grösser sein", dan klonk dit die generaals als muziek in de oren! Aan de vernietigende aanvalsoorlog in Rusland (1941-1945) zijn zij dan ook *allen medeschuldig*, terwijl wat betreft de inval in Polen (1939) en nadien de overval op West-Europa (1940) zij aanvankelijk ernstige twijfels hadden. Zij kenden wel het enorm risico van een veldtocht tegen het onmetelijke Rusland, maar anderzijds lokte hen - precies daardoor - toch het bijzonder aantrekkelijk vooruitzicht van een fantastische uitbreiding van de landmacht en van de luchtmacht in geval van een snelle en verpletterende nederlaag van het Rode Leger tot in Moskou. Vandaar dan ook hun totale inzet "mit Begeisterung" bij de gigantische operatie "Barbarossa" vanaf juni 1941.

Een botsing tussen twee varianten

Maar in de jaren dertig konden die twee varianten van de imperialistische visie, de maritieme "Drang nach Westen" van de Kriegsmarine enerzijds en de continentale "Drang nach Osten" van de Wehrmacht anderzijds, feitelijk nog vrij goed *naast elkaar* leven, ook al was er uiteraard voortdurend strijd om middelen en invloed. Hitler hoefde toen immers nog geen keuze te maken, ...althans ogenschijnlijk, want de *aandachtige* lezers van "Mein Kampf" (doch die waren niet bijster talrijk!) konden reeds vermoeden dat hij zijn keuze eigenlijk al lang gemaakt had. Alleen was de leiding van de Kriegsmarine daarvan nog niet overtuigd, omdat de admiraals (en zij niet alleen!) dachten dat Hitler gewoon een politicus was zoals ieder andere politicus ...en dat je politici niet steeds of eerder zelden op hun woord moet nemen (ook niet wanneer ze een boek schrijven). Het plan dat zij vooropstelden, was dan ook zo ambitieus en zo ver strekkend dat zij meenden dat Hitler zich hiertegen niet zou kunnen of willen verzetten. In principe lag het inderdaad bijna volledig in de lijn van *Hitlers manier van denken* : uiterst ambitieus, bijna megalomaan, agressief, expansief, gedurfd, groots en imperialistisch. Hoe zou een fantast als Hitler aan die verleiding kunnen weerstaan? Voor hem was dat toch "gefundenenes Fressen"? " ...und morgen die ganze Welt! "

Hun plan had bovendien het voordeel van enige zin voor realisme en pragmatische aanpak *op het terrein*. De marineleiding was vrij goed op de hoogte van de maritieme werkelijkheid in de toenmalige wereld. Nogal wat hogere officieren waren ex-officiëren ter lange omvaart of op passagierslijnen en dat was nog veel meer het geval in het reserve-kader (bijvoorbeeld de Duitse havenkapitein in Oostende had lang gevaren in de koopvaardij). Zij kenden dan ook al de zwakke en kwetsbare punten in de Britse en Franse overzeese gebieden. Maar *zelf* hadden zij een bijzonder zwak *uitgangspunt*, namelijk de militaire en politieke uitschakeling van Groot-Brittannië als *voorafgaande* "conditio sine que non". De haalbaarheid van die betrachting was in de jaren dertig nog zeer onzeker (zelfs al vertoonde het eens zo machtige "British Empire" al heel wat scheuren en barsten). Maar na de onverwacht snelle en totale "debacle" van het Franse leger in mei/juni 1940, en na de daaropvolgende aftocht van de restanten van het Britse expeditieleger via Duinkerke, leek het hek wel van de dam! Het was nu of nooit!! Want nog nooit had een "Landung in England" zo tot de mogelijkheden behoord! De "white cliffs of Dover" lonkten aan de horizon ... Droom of werkelijkheid?

Maar de Kriegsmarine was “gepakt in snelheid”, precies door die volslagen onverwachte en spectaculaire “Sieg im Westen”. Hoe kon je daaraan, nog vlug en gebruik makend van het moment, *zeer concreet* een verdere en beslissende “Drang nach Westen” koppelen?? Om te beginnen, met een landing op de zuidkust van Engeland... En dààr wrong het schoentje, want de plannenmakers van de Kriegsmarine hadden weliswaar mooie plannen gemaakt, maar de *uitvoeringsmodaliteiten* stonden nog lang niet op punt. Vooreerst had de Kriegsmarine geen enkele ervaring met een grootschalige landing vanuit zee, ...en destijds trouwens *geen enkele marine* (tenzij de Britten in Gallipoli in 1915, doch dat werd een totale mislukking). Zelfs de Amerikaanse marine heeft letterlijk met vallen en opstaan moeten zoeken naar de meest doeltreffende formule om troepen in een gevechtszone aan wal te brengen, eerst in de Pacific tegen Japan, en vervolgens (geleerd door de ervaringen aldaar) in Noord-Afrika, Italië en Normandië. Grootadmiraal Raeder voelde dit reeds aankomen in september 1939, toen Polen onverhoeds werd overvallen en, erger nog (voor hem), bij de onmiddellijk daaropvolgende oorlogsverklaring van Groot-Brittannië en Frankrijk (iets waarop niemand nog gerekend had, daar men ervan uitging dat beide landen “voor de allerlaatste keer” Hitler nogmaals zijn zin zouden laten doen). Hier was Raeder dus zeker nog niet klaar voor! Want de marineleiding was zich aan het voorbereiden voor een grootschalige oorlog ter zee ... ten vroegste *rond de jaarwisseling 1944/45* (toen echter de oorlog reeds bijna beëindigd was!). Dit liet Raeder aan Hitler weten in een memorandum van 3 september 1939 (dus op de dag van bedoelde oorlogsverklaring), en dit was eigenlijk een bedekte *kritiek op Hitler*, daar hij daarmee “tussen de regels” liet aanvoelen dat Hitler *te vroegtijdig* met “zijn” oorlog begonnen was.

Aldus ontstond er *reeds in dat stadium* een botsing tussen beide visies. Hitler was in al die jaren eigenlijk nooit afgeweken van zijn koers in zijn “Drang nach Osten” ...terwijl de Kriegsmarine al die tijd was uitgegaan van de veronderstelling dat er in het *globaal* beleid voldoende ruimte was voor het *harmonisch samengaan van beide visies*, dus met inbegrip van een goed doordachte “Drang nach Westen”. Maar zelfs de “Sieg im Westen” was enkel een voorspel voor een “Sieg im Osten”, het *enige en uiteindelijke doel* van Hitler. Door Frankrijk en in zekere mate ook de Britten *eerst* op de knieën te dwingen, hoopte Hitler voldoende rugdekking te hebben “im Westen”...om dan ongehinderd te kunnen doorstoten “im Osten”.

Een gedurfd en ambitieus “plan Z”, ... met Oostende als uitvalsbasis

Het plan van de Kriegsmarine (codenaam “plan Z”) ging uit van een visie die, achteraf bekeken, nogal utopisch lijkt te zijn maar die *toen*, zeker in de euforie van de “Sieg im Westen”, niet zo maar een fantasie mocht genoemd worden. De “hoofddenoren” van dit plan waren admiraal Rolf Carls (bevelhebber van de Oostzee-vloot en vermoedelijke opvolger van Raeder) en schout-bij-nacht Kurt Fricke (stafchef van de “Seekriegsleitung”). Zoals aangestipt, was het uitgangspunt de uitschakeling van “Britannia rules the waves”, gevolgd door belangrijke territoriale *annexaties*, meer bepaald :

- Denemarken, Noorwegen en “Nordfrankreich”, ter beveiliging van de kustlijn in de zone “Nordwest”;
- aan de westkust van Centraal-Afrika : een *aaneensluitende* strook van kustgebieden in Frans Centraal Afrika en in Belgisch Kongo, aan te vullen met de in 1918 verloren Duitse kolonie Zuidwest-Afrika en met kuststroken uitgewisseld met Groot-Brittannië en met Portugal, dit alles voor de vestiging van vlootbasissen en steunpunten;
- aan de oostkust van Afrika : het eiland Madagascar (Franse kolonie) evenals enkele eilanden in de Indische Oceaan (Mauritius en de Seychellen), ter bescherming van een aanval vanuit Brits Indië (daardoor kwam aanvankelijk Madagascar ook ter sprake als eventueel nieuw “vestigingsoord” voor verdreven Duitse joden);
- Belgisch *Vlaanderen* (met *Oostende* als belangrijkste marinebasis én uitvalsbasis), samen met Frans-Vlaanderen, Normandië en Bretagne om te vormen tot een “Reichsprotektorat”, in de aard van het “Reichsprotektorat Böhmen und Mähren”;

- de Shetland-eilanden en de Britse Kanaaleilanden.

Naast die regelrechte annexaties voorzag het plan tevens de vestiging van *strategische* vlootbasissen op de Canarische eilanden (mits akkoord van Spanje) en in Dakar. Bovendien mochten bondgenoot Italië en toekomstige (?) bondgenoot Spanje eveneens weglopen met enkele “hapklare brokjes” uit het Franse koloniale rijk in Afrika. En om de Britse invloed in Afrika volledig uit schakelen, zou de Britse regering ertoe gedwongen worden om onafhankelijkheid te verlenen aan Zuid-Afrika en aan Zuid-Rhodesië (twee overwegend “blanke” kolonies), terwijl Noord-Rhodesië zou moeten dienstig zijn als territoriale verbinding tussen Oost- en West-Duits Afrika.

Ten slotte (zeer belangrijk!) moesten Groot-Brittannië en Frankrijk worden uitgesloten van iedere vorm van medezeggenschap in de uitbating van het *Suez-kanaal*. Daarenboven moesten de Britse *olierechten* in de Perzische Golf overgaan in Duitse handen. Qui dit mieux ??

Als je dit *nu* allemaal leest, dan kan je nauwelijks je eigen ogen geloven! Maar dat was *toen* in die jaren 1939/1940/1941 een “ernstig” en “goed overwogen” plan, dat eigenlijk wellicht (althans gedeeltelijk) enige kans van slagen had ...indien bij Hitler in juli 1940 niet opnieuw die oude “Drang nach Osten” de bovenhand had gekregen (want *reeds toen* stond zijn besluit vast om Rusland ten spoedigste aan te vallen!). Want wie had de Kriegsmarine echt kunnen tegenhouden om bijvoorbeeld, dadelijk na de overrompeling van België, met een paar grote slagkruisers de monding van de Kongo-stroom te bezetten, en alzo de bevoorrading in strategische grondstoffen (incl. uranium!) voor de geallieerden de pas af te snijden? Alleszins een “tour de force” maar *op dat moment* zeker geen utopie! *Und es hätte sich gelohnt !*

Churchill zal zich over een en ander voorzeker geen illusies gemaakt hebben! Hij wist dan ook zeer goed waarom hij halsstarrig weigerde “vredesonderhandelingen” aan te knopen in die ogenschijnlijk hopeloze situatie na juni 1940. Hij stond hierin vrijwel alleen (ook binnen zijn eigen regering), maar het is zijn historische verdienste dat hij toen koppig en verbeterd *tegen de stroom* is blijven oproeien. *Nur die toten Fische schwimmen mit dem Strom ...*, een oud Duits spreekwoord dat hem misschien niet onbekend zal geweest zijn. En ook de trotse Kriegsmarine zou tegen de stroom moeten oproeien, maar dan wel een heel andere stroom!

Het doel ... en de middelen

Dat het de Kriegsmarine menens was, blijkt uit een memorandum van 11 juli 1940, waarin een gedetailleerd beeld werd geschetst van de vloot die zou noodzakelijk zijn om dat groots “plan Z” te kunnen uitvoeren. Pikant detail : in dat document wordt voor het eerst ook de mogelijkheid overwogen (en zelfs nagestreefd) van een maritiem conflict *met de USA*,... bijna onvermijdelijk geacht na het uiteenvallen van het Britse Imperium. Voor de marine was dit uiteraard een extra-argument om Hitler in al zijn eigenwaan te kunnen overtuigen. Daarom ook moesten vlootbasissen worden gevestigd niet alleen op de Canarische eilanden maar ook op de Azoren en op de Kaapverdische eilanden, duidelijk *gericht tegen Amerika*. Uiteindelijk zou dit moeten tot gevolg hebben dat de Kriegsmarine een overheersende rol zou gaan spelen *niet alleen in de Noordzee* maar ook op de Atlantische Oceaan en zelfs tot in de Middellandse Zee en de Indische Oceaan! Met die ontzagwekkende slagschepen was dat toen voorzeker reeds in zekere mate een haalbare kaart. Tussen haakjes : in september 1940 leverden de USA aan Groot-Brittannië 50 oude torpedobootjagers. Het militair belang hiervan was eerder gering, maar de symbolische waarde was groot, want een *sterk signaal* dat de USA (toen nog neutraal) in een nabije toekomst zou kunnen toetreden tot een coalitie met de Britten.

Maar in dit plan “Z” (vooralsnog enkel een grootse visie) ontbrak nogal duidelijk een *samenhangend strategisch en tactisch plan*, met de nadruk op het ter beschikking stellen van de

nodige *middelen*. Niet omdat de marineleiding daaraan niet zou gedacht hebben, doch gewoon omdat er nog heel wat tijd nodig was om die fase concreet uit te werken, en ook wel omdat de Wehrmacht en de Luftwaffe intussen met het leeuwenaandeel van de middelen begonnen op de loop te gaan! Een inlichtingenofficier van de Royal Navy had hiervan een klaar beeld : “The Kriegsmarine commanders were not only fighting against their immediate enemies, they were also faced with the adversary of *internal German pressures* on high places. It must have been their lofty aspirations that made them accept such challenges” (4). Er waren trouwens ook logistieke en structurele problemen, zoals het gebrek aan capaciteit van de eigen Duitse *scheepsbouw* om *snel* tot een vlootexpansie te kunnen overgaan, die nochtans dringend nodig was omdat de bestaande omvang van de vloot onvoldoende was om een krachtadig en grootscheeps beleid te kunnen voeren. Om die reden werden dan ook op scheepswerven in de *bezette* gebieden (zoals o.m. in *Oostende*, bij Beliard) schepen gebouwd voor de Kriegsmarine. De scheepswerf Beliard draaide tijdens de bezetting inderdaad op volle toeren, en nieuwbouw in de zeevisserij werd door de Kriegsmarine niets in de weg gelegd en zelfs enigszins aangemoedigd (spijts het toenemend gebrek aan bouw materieel), kennelijk omwille van het behoud en in stand houden - om *militaire* redenen - van een vakbekwaam en geschoold arbeiderspotentieel. En ook om die reden keek admiraal Raeder tevens uit naar de restanten van de Franse vloot (van Vichy-Frankrijk) in Toulon, maar dit werd door Hitler verworpen om zijn goede vriend Mussolini niet voor het hoofd te stoten (die immers in het gebied van de Middellandse Zee zo zijn eigen plannen had). *Gente di mare ...*

En, zoals reeds aangestipt, de cruciale “*conditio sine qua non*”, was *vooreerst* de uitschakeling van Groot-Brittannië als dominerende maritieme mogendheid. In juli 1940 leek dat nochtans geen volslagen utopie te zijn. Doch men had buiten de waard gerekend, in casu de taaie en onverzettelijke Winston Churchill! Indien hij er niet was geweest, dan zou de Britse regering vermoedelijk “vredesonderhandelingen” met Hitler hebben aangeknoopt. En, intussen Hitler kennende, zou dit allicht betekend hebben een reeks toegevingen op alle fronten! We mogen ons, achteraf beschouwd, gelukkig prijzen dat Hitler bezeten was door zijn “*Drang nach Osten*”. Want de vraag is alleen maar, *hoelang* Churchill het nog zou hebben volgehouden, alleen en met de rug tegen de muur, indien Hitler Rusland *niet* had aangevallen! Voor nazi-Duitsland een fatale beslissing, maar op termijn de redding van de democratie en van het vrije Westen. En *wat betreft Oostende*, een specifieke en intensieve inschakeling in de grootse plannen van de Kriegsmarine, ...die evenwel nooit heeft plaats gevonden! Uiteraard hebben wij in ons dagelijks leven tijdens de bezetting nooit beseft (of zelfs maar kunnen beseffen!) wat ons met die plannen eigenlijk allemaal boven het hoofd hing. Maar in die scherpe confrontatie (voor de Kriegsmarine) tussen droom en werkelijkheid is het *achteraf* nogal verbijsterend, te moeten vaststellen en evalueren wat dit allemaal voor Oostende *concreet* had kunnen betekenen, ...met ongetwijfeld het verder uitbouwen van de haven tot een *belangrijke uitvalsbasis*, ook voor grote slagschepen! Met dit voor ogen kwam Vice-Admiraal Lütjens reeds in juni 1940 (dus *onmiddellijk* na de bezetting van Oostende!) een langdurig en uitgebreid bezoek brengen aan de haveninstallaties in Oostende, die trouwens reeds tijdens de vorige bezetting door *Hafenbaubeamten* van de “Bau- und Betriebsabteilung” van de marine, waren aangepast en uitgebreid voor omvorming tot een oorlogshaven. Lütjens - een echte zeeman en een bekwame vlootstrateg - zou het resultaat van zijn plannen niet meer meemaken want op 27 mei 1941 is hij op zee omgekomen aan boord van de zware slagkruiser “Bismarck” (Churchill gaf de Royal Navy toen het uitdrukkelijk bevel “Sink the Bismarck!”).

An officer and a gentleman ?

Grootadmiraal Raeder en de staf van de Kriegsmarine zijn na de oorlog mooi ontsnapt aan de “bijltjesslag” in Nürnberg, eenvoudig omdat toen nog niemand weet had van al die perverse, brutale en grootschalige aanvalsplannen, al even gevaarlijk als die van Hitler, Himmler en Goering! Op dat vlak zaten zij in een al even “veilig” schuitje als *Rüstungsminister* (en slavendrijver) Albert Speer, van wie men ook pas veel later echt “het fijne” heeft vernomen. Die hoge heren van de

Kriegsmarine waren knappe koppen, zoals overal ter wereld onder kapiteins nogal vaak het geval is (want gezagvoerder zijn van een schip is niet alleen een grote verantwoordelijkheid, maar vergt ook heel wat talent en eigenschappen). Maar er was hier toch wel nog wat meer aan de hand. Vaak afkomstig uit vooraanstaande families (met politieke tradities die teruggingen tot in de tijd van de Duitse Hansa), waren zij niet alleen academisch maar *ook politiek* geschoold, meer bepaald in "the old school" van het Keizerrijk. Dit harmonisch samengaan van "das Militär" samen met hogere academische en maritieme opleiding én een bijna aangeboren politieke belangstelling, resulteerde in een type van marineofficier zoals die toen *nergens elders* ter wereld is voorgekomen. Was dit dan meteen ook het type van "an officer and a gentleman"? Hoewel doorgaans geen nazi's, werden zij door die gevaarlijke combinatie ertoe voorbestemd om ook op *internationaal* niveau een belangrijke en enigszins *politieke* rol te gaan spelen, en (voor ons) zeker niet in positieve zin. Die politieke rol, dat wou een gewezen Kriegsmarine-stafmedewerker ook wel toegeven: "Wir waren allerdings zeitgemäss. Wir waren ja nicht nur Flotten- und Hafenbauplaner. Irgendwo waren wir auch Staat- und Regionalplaner ...und deshalb im Hintergrund letztlich *auch Politikberater*. Wir wollten nicht in einen Topf geschmissen werden mit Admirale, die nur ihre Schiffe sehen, die gewaltig und hervorragend sind, aber am Ende weisse Elefanten in die Wüste stellen. Ubrigens war es auch viel angenehmer, in einer Diktatur zu planen: kurze Entscheidungswege, kaum lästige Regulierungen, keine Befragungen!" (5).

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de Bundesmarine niet graag uitpakt met die "helden" uit het verleden en dan ook liefst niet in dat potje gaat roeren! Een Claus von Stauffenberg en enkele *legergeneraals* van het (laattijdig) complot tegen Hitler, jaarlijks officieel herdenken en tevens straten en gebouwen naar hen noemen (ofschoon in Duitsland nog steeds een controversieel thema!), dat is prima, maar al die anderen ... Laten wij ook niet vergeten dat in 1945 de (zeer kortstondige) opvolger van Hitler (na diens zelfmoord in de Führerbunker) een marine-officier was, Admiraal Dönitz (van wie hierbij een foto wordt afgedrukt, genomen bij de inhuldiging van de "Schnellbootbunker" in de haven van Oostende). Bij de Bundesmarine wordt enkel nog de figuur van de politiek onbesproken Lütjens in eer gehouden (in 1967 werd een destroyer naar hem genoemd). Onder die weinig talrijke "good Germans" mocht men dan toch ook nog uitpakken met een vooraanstaande zeeman én marine-officier!

De *duikbootoorlog* in de Atlantische Oceaan was - net zoals tijdens W.O.1 - in het verdere verloop van de krijgsverrichtingen vrijwel nog de enige opdracht van de Kriegsmarine, een vorm van oorlogvoering die nochtans in hun strategie slechts in ondergeschikte mate was opgenomen, maar die vanaf 1941 - na de snelle uitschakeling van de "Bismarck" en andere slagschepen - al vlug primordiaal en prioritair werd. Die duikbootoorlog heeft de geallieerden (zoals in W.O.1) zware klappen toegebracht en enorme hoofdbrekens gekost, maar was reeds op vrij korte termijn tamelijk goed beheersbaar, wat zeker niet het geval zou geweest zijn indien de Kriegsmarine met haar strategisch "plan Z" *volledig* haar zin gekregen had. Hoe belangrijk die duikbootoorlog ook was in de strijd om de geallieerde bevoorradingsroutes, toch is het een feit dat de Kriegsmarine tijdens de Tweede Wereldoorlog al vlug nog slechts een tweederangsrol gespeeld heeft, die trouwens afdaalde naar een derderangsrol naarmate het duidelijk werd dat "the battle of the Atlantic" uitdraaide in het voordeel van de geallieerden (mede dankzij het "kraken" van de ultra-geheime Enigma-code), waarna de bestaansreden van de Kriegsmarine eigenlijk vrijwel volledig op de helling kwam te staan, hierin het gezelschap opzoekend van de insgelijks uitgeschakelde Luftwaffe. "Sic transit gloria mundi ...". En in allerlaatste instantie kreeg in januari 1945 de Kriegsmarine nog als "hulpverlener" een onfortuinlijke rol toebedeeld bij de evacuatie van de talloze vluchtelingen uit Oost-Pruisen die in een onvoorstelbare ellende en wanhoop toegestroomd waren aan de kust van de Oostzee.

Kriegsmarine en de Hansa

Die late en erg verrassende onthullingen over “de ware aard van het beestje” aangaande de Kriegsmarine, moeten ongetwijfeld nogal schokkend en ontgoochelend overkomen bij allen, zowel in Duitsland als elders (en vooral dan in maritieme kringen), die steeds gedacht hadden dat die Kriegsmarine, spijs alles, in Duitsland ergens het laatste bastion gebleven was van een militair en burgerlijk fatsoen dat traditioneel kon voortbouwen op de verworvenheden van de Hansa (waarnaar ook de alom bekende “Lufthansa” genoemd is, toch een bewijs dat dit historisch begrip is blijven nahangen in de collectieve Duitse herinnering).

De Hansa (bij ons ook “Hanze” genoemd, en waartoe tevens Brugge behoorde) had al sedert de Middeleeuwen overheen alle grenzen een voorafspiegeling gevormd van een maritieme Noord-Europese “common market” (in zekere zin dus een voorloper van de Europese Unie), gebaseerd op wederzijds respect, verdraagzaamheid, burgerlijke vrijheden, onbelemmerd handelsverkeer en de rechtsstaat. Die Hansa - een handels- en samenwerkingsverband van havensteden - had zich nooit ten dienste gesteld van koningen of keizers met al hun autoritair gedoe en absolutisme, en dit in tegenstelling tot de starre tradities van de conservatieve en reactionaire Pruisische landadel (“die Jünker”) waaruit later het Duitse militarisme is voortgekomen, belichaamd in de Wehrmacht. De bekende Duitse historicus Heinrich Winkler (auteur van “Der lange Weg nach Westen”) ziet het zo: “Es gibt autoritäre Mentalitäten, und diese bilden eine höchst wirksame Barriere gegen eine Übernahme westlicher Werte. Wir kennen das aus der deutschen Geschichte. Die politische Konsequenzen der Aufklärung wurden lange abgelehnt. Warum bedurfte es in Deutschland der totalen Niederlage im Zweiten Weltkrieg, um diesere vorbehaltlose Öffnung möglich zu machen??” (6).

Het ziet er inderdaad naar uit dat de “Aufklärung” (de Eeuw der Verlichting) niet alleen elders in Duitsland maar ook aan die oude Hansa-steden grotendeels is voorbijgegaan ...en bijgevolg inhoudelijk weinig of geen invloed heeft gehad bij het ontstaan (onder Tirpitz) van de Keizerlijke Marine in de late 19^e eeuw. Die (voor ons) teleurstellende houding van Duitse admirals was dan ook niet iets in de aard van “la trahison des clercs”, ...eenvoudig omdat zij geen moderne waardeschaal hadden waartegen zij verraad konden plegen (in tegenstelling tot bijvoorbeeld - rond diezelfde tijd - de Franse legerleiding in het Dreyfus-schandaal!) . En net zoals de Pruisische “Jünker” en de andere Duitse sabelslepers, werden ook zij hierdoor de gewillige slippendragers van het nazi-regime, enkel gedreven door eigen eerbij, wedijver en hoogmoed, en al evenzeer opgesloten in het keurslijf van een overheersende kaste die absoluut niet open stond “für eine Weiterentwicklung der Ideen des späten 18. Jahrhunderts” (dixit Winkler) (7). Slechts via een fel onderdrukt en allengs ook ondergedoken socialisme en communisme is in de *lagere* geledingen van de Duitse havensteden de oude geest van weleer nog enigszins blijven voortleven, wat sommige Oostendse vissers in hun contacten met Duitse matrozen misschien wel zullen gemerkt hebben ...en in mindere mate of helemaal niet wat betreft hun officieren. “Denk’ auch an Morgen!”, zo zong Freddy “Heimweh” Quinn.

Oostende als marinebasis van de Kriegsmarine

Welke rol en betekenis had Oostende uiteindelijk (of beter gezegd “zou gehad hebben”) in heel dat strategisch gebeuren ? Het is niet zonder belang om hierop nader in te gaan, omdat dit het aanschijn en de positie van Oostende ongetwijfeld in velerlei opzicht *ingrijpend zou hebben veranderd*. Oostende niet langer als de Britse “gateway to Europe”...maar als een vooruitgeschoven en wereldwijd gericht bolwerk en uitvalsbasis van de Kriegsmarine.!

“Seemann, lass’ das Träumen!”. “Dromen zijn bedrog”, maar dit was niet zo maar een droom doch een vooraf en goed beraamd plan tot wereldoverheersing, waarin *ook Oostende* een rol had moeten

spelen. Ons “dagelijks leven tijdens de bezetting” (gaandeweg een annexatie) zou *eveneens* een ingrijpende verandering hebben ondergaan. Een “voorsmaakje” hiervan gaf alvast (zij het uiteraard enkel wat betreft de haven-infrastructuur) de onvolprezen en unieke studie van Ferdinand Gevaert “*De metamorfose van de haven van Oostende*” (als vervolgserie gepubliceerd in “De Plate”). Niet voor niets noemt hij dit een “metamorfose”, het Grieks woord voor “gedaanteverwisseling”. Kenmerkend voor de zeer bewogen geschiedenis van Oostende is immers die voortdurende opeenvolging van “gedaanteverwisselingen”, wat dan ook de geschiedschrijving over Oostende zo boeiend en zo aantrekkelijk maakt. Maar het staat vrijwel vast dat, *indien* het tijdens W.O.2 *anders* had kunnen uitdraaien, Oostende allicht een “metamorfose” zou hebben ondergaan *zoals nooit voorheen* in de geschiedenis. De “Atlantikwall” zou dan in Oostende voorzeker ook gebouwd geweest zijn, doch *niet defensief* bedoeld maar vooral *offensief* en slechts defensief in de zin van de normale beschutting en beveiliging van een marinebasis. Een duidelijke *voorafspiegeling* hiervan waren in Oostende de “Hafenüberwachungsstelle” en het “Marine-Stützpunkt Ostende”, in het kader van de “Küstensicherungsverbände” (hier *toen al* onder leiding van een vice-admiraal). Zoals aangetoond in “Naklank van de Wonderbare Visvangst”, was die “Hafenüberwachungsstelle” heel wat meer dan zo maar een havenkapiteinsdienst, want dit eigen domein van “de Witten” (Oberleutnant Kann) had kennelijk nog andere en minder “onschuldige” bedoelingen die *veel verder* gingen dan het organiseren en beveiligen van de haringvisserij! Deze “Stelle” was immers tevens het *coördinatie*-orgaan voor *alle* militaire en niet-militaire havenbewegingen van en naar Oostende. In geval van een eventuele “expansie” van de actieradius van de Kriegsmarine, was hier alvast reeds *de kern* gelegd voor het verder uitbouwen van een alles omvattende marinebasis, en dan wel bedoeld als een *uitvalsbasis*! Wellicht zou dit dan een “metamorfose” geworden zijn zoals nog nooit eerder gezien en meegemaakt in de maritieme geschiedenis van Oostende ! Maar om dit allemaal exact te duiden, was het wel nodig om vooreerst het deksel van de geschiedenis op te lichten over een globale marine-strategie die (diep verborgen in een archief) nooit het licht heeft mogen zien en bijgevolg tot dusver nooit werd onderzocht, tenzij thans via een diepgaande en verhelderende “Traumdeutung” omtrent een droombeeld dat eigenlijk vrij dicht de werkelijkheid heeft weten te benaderen en destijds zeker geen utopie geweest is. Meteen dan ook al weer een “primeur” voor “De Plate”! En over dat droombeeld vertelde een marineofficier nog het volgende : “Je geringer unsere Bedeutung, umso mehr Aktivitätsträume hatten wir. Es war ja ein Beleg für die wünschserfüllende Funktion unseres Traums von “...und morgen die ganze Welt!”. Unsere Träume waren für uns eine zweite Welt, die uns mit Erlebnissen, Einsichten und Visionen die Tageswelt bereicherte und die unseren Lebensweg entscheidend bestimmen konnte.” (8)

(wordt vervolgd)

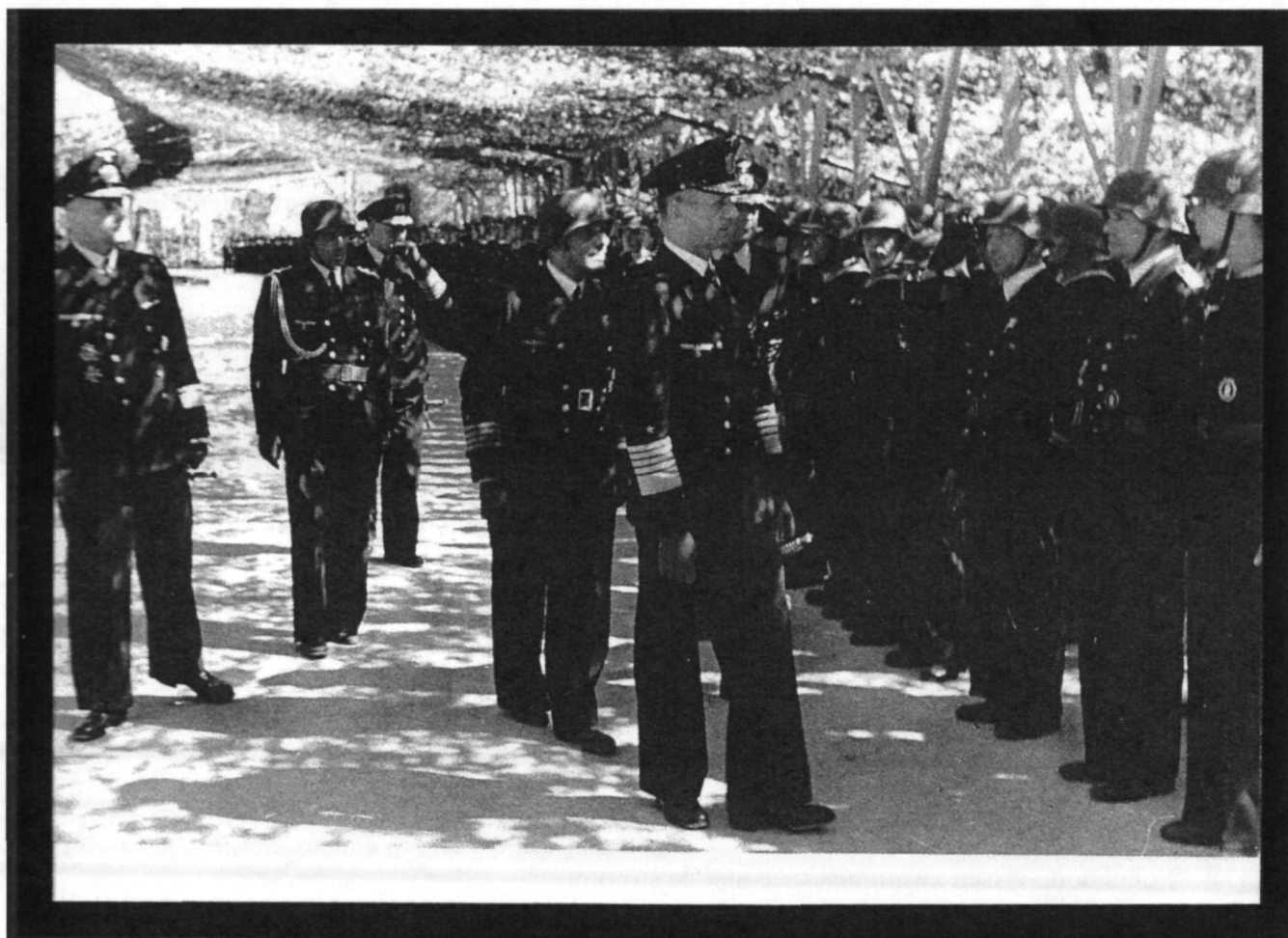
ILLUSTRATIES : (uit de collectie Asseloos)

VERTALING:

- (1) “Enkel dode vissen zwemmen mee met de stroom.”
- (2) “Over alle zeven zeeën zal ik met je gaan varen.”
- (3) “Enerzijds wappert wel de mantel van de geschiedenis, doch anderzijds staat daar toch altijd die bekrompen en verstarde geest van de onwetendheid.”
- (4) “De leiding van de Kriegsmarine moest niet alleen strijd voeren tegen rechtstreekse tegenstanders maar ook tegen intern-Duitse druk van hogerhand. Dergelijke uitdagingen konden zij enkel aangaan vanuit hun hogere aspiraties.”
- (5) “Wij waren alleszins eigentijds. Want wij waren ook op landelijk en regionaal niveau plannenmakers ...en bijgevolg op de achtergrond meteen ook beleidsadviseurs. Wij wilden zeker niet terechtkomen in een allegaartje van admirala die enkel hun schepen zien, die wel geweldig en voortreffelijk ogen, doch die aan het einde van de rit dan toch maar witte olifanten in de woestijn moeten voorstellen. Overigens was het veel aangener werken in een

dictatuur: een snelle besluitvorming en nauwelijks last van regelgeving noch van het in vraag stellen van een en ander.”

- (6) “Er bestaan nu eenmaal autoritaire mentaliteiten, die een zeer doeltreffende struikelblok vormen tegen iedere overname van democratische waarden. Wij kennen dat vanuit de Duitse geschiedenis. De politieke gevolgtrekkingen van de Verlichting werden al te lang verworpen. Waarom had Duitsland een totale nederlaag in W.O.2 nodig, om verder, zonder enig voorbehoud, een dergelijke openstelling uiteindelijk toch nog mogelijk te maken ??”
- (7) “voor een verdere ontwikkeling van het gedachtegoed van de late 18^e eeuw”
- (8) “Hoe geringer onze betekenis, des te meer koesterden wij activiteitsdromen, een bewijs van de voldoening gevende wensdroom van “...en morgen overheersen wij de ganse wereld!”. Onze dromen waren immers voor ons een tweede wereld, die - met belevenissen, inzichten en visies - voor ons leven van alledag een verrijking betekende, en die onze levensweg in beslissende mate een bepaalde richting had kunnen geven”.

Bezoek van Admiraal Dönitz aan Oostende (inhuldiging “Schnellbootbunker”)

Inspectie Veldmaarschalk von Rundstedt in de Marineschool in Oostende (29.01.1943)

1

Landingsoefening op de Oosteroever voor operatie "Seelöwe" (augustus 1940)

Bezoek Vice-Admiraal Lütjens aan de haven van Oostende (10.06.1940)